

Optimismus a víra

Jedním z častých kamenů úrazu u křesťanů v očích veřejnosti bývá jejich *víra*; ta je většinou mimokřesťanské společnosti považována za cosi v lepším případě velmi podivného a stěží odůvodnitelného, pokud ne přímo za úchylku od správného způsobu myšlení, jež velí přijímat pouze takové informace a počítat s takovými údaji, jež jsou nějak dobře vykazatelné, případně se alespoň shodují s „obecným míněním“. (Takové „obecné mínění“ ovšem samo není nic jiného nežli snůška předsudků, čili druh víry, zde ovšem vycházející z poměrně pochybných zdrojů; motivovaná povětšinou jen křečovitou snahou přimknout se k nějaké „pravdě“ a „mít jasno“. Avšak nepředbíhejme.) Z takovéhohoto hlediska bývá víra považována za jistý druh (neopodstatněného) optimismu, s nímž se „věřící“ na svět dívají, optimismu, který jim sice někteří trošku závidějí, ale povšechně je považován za nerozumný a bláznivý.

Vůči víře existují námitky také z úplně jiné strany, a řeklo by se, „na jiné úrovni“. Jsou to námitky velmi staré, pocházejí už z prvních dob křesťanství a říkají zhruba to, že víra je pouze prostředkem pro středně duchovně vyspělé, zatímco ti vyspělejší si o duchovních věcech mohou zjednat pravé a nefalšované *poznání*. Tento, od původu gnostický, ovšem i dnes frekventovaný intelektuální argument ponecháme stranou naší úvahy. Zajímat nás bude pouze onen argument první, lidový. Je tedy víra pouze jakýmsi (lépe či hůře opodstatněným) optimismem?

Nejprve musíme konstatovat, že obojí má pravdu jisté shodné prvky. Optimismus jako životní názor je poměrně jednoduchý postoj. V nejjednodušší podobě se dá vyjádřit větou: „Vše nakonec dobře dopadne.“ To není k zahzení. Kdo si v životních mizériích dokáže uchovat takovouto (byť racionálně zcela nepodloženou) *naději*, nepropadne tak lehce beznaději a nepoddá se zcela nepříznivým okolnostem; bude s nimi zápasit, nebo se aspoň pokusí před nimi utéci, přežít a zkusit začít později znovu. V tom se mu víra dost podobá: Kdo má víru v něco, nedá se snadno odradit neúspěchem, půjde za svým ideálem a bude se o něj znovu a znovu pokoušet.

Jinou, poněkud sofistikovanější variantou optimismu je přesvědčení o tom, že vše (tedy také všichni lidé!) je v jádře dobré. Kdo ho dokáže aplikovat v celé totalitě, bude jistě narážet na konkrétní případy, kdy nebude jeho optimismus dobře vykazatelný, a takový optimismus už požaduje určitou nemalou dávku *víry*; víry klidně třeba v sama sebe, ale skutečně víry, to jest přesvědčení nepodložitelného jasným důkazem. Vztažený na jednotlivé, partikulární situace se ovšem vyskytuje poměrně často – to je onen známý aforismus plné a prázdné sklenice.

Vidíme, že ani ve svých jednoduchých podobách není optimismus životním názorem, jímž bychom měli pohrdat. A neměli by jím pohrdat ani kritici víry a všeho křesťanského, kteří s ním víru zaměňují a jimž obojí splývá. Uvědomíme-li si však, čím se víra od optimismu liší, pochopíme také zdroj tohoto jejich omylu. Optimismus je totiž v libovolné ze svých variant čímsi *věcným*, je *hodnocením* stavu světa nebo konkrétní situace, do něhož hodnotící subjekt nijak příliš nezasahuje; očekává sice, že se vyvine pro něj příznivě (alespoň v námi prvně zmíněné variantě), ale nic pro to nedělá, dále se nijak neangažuje. A zde je právě veiký rozdíl oproti víře. Kdo v něco věří, je nejen přesvědčen o pravdivosti a hodnotě toho, v co (případně v koho) věří, ale zároveň je tomuto svému přesvědčení zcela oddán, „fandí“ předmětu své víry a spojuje s ním více nežli jen své přesvědčení – cítí k němu náklonnost a vkládá do něj často své naděje. Je ovšem pravda, že v křesťanství dob ještě nedávno minulých

bývala víra vydávána za jakési suché intelektuální přesvědčení o věcech neracionální povahy, nemající s vlastním životem a prožíváním jednotlivce, co dělat, a slovo „víra“ se začalo používat i v tomto významu – jakožto označení pouhého přesvědčení. Víra je však více než přesvědčení, a tam, kde bychom mluvili o víře v tomto druhodném smyslu, o „víře, že...“, použijeme raději onen druhý, adekvátnější výraz. A zde také hned vidíme, proč tolika lidem z mimokřesťanského světa víra splývá s optimismem: považují víru, za „přesvědčení o tom, že...“. A protože je křesťanství (v drtivé většině svých modalit) přesvědčeno, že svět a lidský život mají smysl, když pro nic jiného, tedy pro to, že jim ho vtiskl Hospodin, dává to křesťanskému přesvědčení jisté „optimistické“ zabarvení. To však ještě doopravdy víra není. Již dávno podal na první pohled poněkud složitou, avšak velmi výstižnou definici víry autor biblického listu Židům. Píše:

Ἔστιν δὲ πίστις ἐπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων.

Tento zapeklitý verš byl již překládán mnoha způsoby, hlavně pro poněkud nezvyklé (pasivní) parcipium ἐπιζομένος (Kraličtí třeba mají: *Víra pak jest nadějných – v pův. verzi dok. „doufánlivých“ - věci podstata, a důvod neviditelných.*) Já volím překlad:

Víra je podkladem naděje a poukazem k nezřenému.

To je nejprve třeba odůvodnit: ὑπόστασις je vskutku „podstata“, tj. něco čím věc stojí, co vyjadřuje její vnitřní základ a osobitost. Tak ji také odedávna vykládala filosofická tradice v čele s Aristotelem. V zájmu koherentnosti filosofického vyjadřování ovšem je nutno takovouto „podstatu“ prohlásit za cosi metafyzického – nemůže to být cosi souřadného k dané věci, nějaká jiná „věc“. (To je snad možné ve snu, když se jedna věc plynule proměňuje v jinou – rukavice je vzápětí panenkou a ta opět matkou nebo jejím hlasem apod.) A právě tento případ zde máme, neboť víra a naděje jsou patrně dvě rozdílné věci: je možno mít dobrou naději a v nic přitom nevěřit – čímž se obloukem dostáváme k předchozí otázce po optimismu; ale zrovna tak je možné při veškeré víře jižjiž ztrácet naději, jakkoli je naděje přirozeným důsledkem víry, což ostatně odhaluje i naše definice. Proto jsem si raději na místě ὑπόστασις představil její (filosoficky přijatelné) synonymum ὑπόκειμενον a patřičně je přeložil. Naděje se vskutku většinou o nějakou víru *opírá*, jakkoli nelze říci, že víra naději *podmiňuje* (viz výše).

K druhé části definice: ἔλεγχος je v pozdější filosofické tradici především důkaz; ovšem důkaz se v antice opírá o *zřejmost*, o poukázání, vykázání nebo výčet – což jsou všechno také významy slova ἔλεγχος. A zde právě vystupuje síla této definice. Víra bývala často stavěna do protikladu k důkazu: věřit znamená věřit bez důkazu, věřit něčemu neprokázanému, třeba i nepravděpodobnému. Naše definice tvrdí, že tomu tak není: víra v sobě skutečně obsahuje prvek ujištění, ovšem poukazem *k nezřenému*. Tak je tomu, i když někomu uvěříme, že na trhu jsou vajíčka málem zadarmo – někdo nám vylíčil tuto idylu laciného nákupu a my tomuto jím zprostředkovanému (a námi nezřenému) obrazu věříme. A víra se ovšem také může týkat skutečností *neviditelných* z principu, skutečností duchovních.

Ještě poznámka ke zvolenému instrumentálnímu modu výpovědi. Ze striktně jazykového hlediska by měl být v řádné definici, jež postuluje cosi stálého, nominativ. Avšak přesto volím instrumentál; snad vtouze vyjádřit, že víra se odvíjí jednoznačně od konkrétní situace a v ní se vždy znovu konstituuje; není tedy – aspoň v běžné modalitě, o níž nám zde jde – filosofickým *apriori*, jakkoli i tam, v procesu poznání, má svou důležitou funkci, čehož si již všimli mnozí.

Na základě fenomenologického rozboru, k němuž nám v mnohém přispěla definice víry z listu Židům, tedy vidíme, že se víra od optimismu podstatně liší. Jednak svým aktivním zaměřením na svůj předmět, tím, že víra “plodí naději”, jednak také tím, že má cosi za sebou, oč se může sama opřít – onen poukaz někam jinam, mimo souřadnice stávající situace, tím, že bere v potaz ještě jiné, v daný moment skryté hledisko, ať již jde jenom o víru ve slovo blízkého člověka, nebo v jiné, duchovní dimenze a modality bytí. Proto se může také stát mostem k opravdovému poznání a překonat tak hendikep, který jí předhazují ti, kdo neví nic o její pravé hodnotě.

Abychom naše srovnání dovedli ke konci, všimněme se ještě jednoho: Co se stane v situaci, kdy záležitost “nedopadne dobře”, kdy přes veškerý optimismus či víru dojde na nějaký nepříjemný a hořký konec. Pro optimistu je to naprostý krach. Ocítá se v situaci podobné té, když se pod někým prolomí lávka, v níž důvěřoval a o nemá, po čem by se dostal dále. Jeho projekt prostě ztroskotá. Pokud člověk nedosáhne toho, v co věří, není situace tak jednoznačná. To, v co věří a oč se jeho víra opírá, nepřestane bít v jeho mysli přítomno (poukaz k nezřetěněmu), pouze se oddálila jeho manifestace v dané situaci. To takový věřící člověk sice může prožívat jako bolestnou, avšak ne definitivní prohru. A zároveň mu jeho touha po naplnění jeho víry nedá zcela rezignovat na její předmět – bude o něj usilovat dále, a třeba příště.... Prohrál bitvu, ale ne válku.